

РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ КАЗЕННИМИ ПАЛАТАМИ У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

REGULATION OF MONEY CIRCULATION BY TREASURY CHAMBERS IN DNIEPER UKRAINE

Питання розвитку та діяльності управлінських структур у дореформений період стали об'єктом уваги багатьох дослідників і залишаються полем для наукових студій до нині. Зростання у суспільстві зацікавленості до регіональної історії у XIX – початку XX ст. зумовило появу праць, в яких порушувалася тема формування, розвитку структури та діяльності місцевих державних установ. До таких досліджень, належать зокрема, праці А. Скальковського [1], М. Топлигіна [2], І. Янжула [3].

У радянській історіографії тема розвитку місцевих державних інституцій розглядалася часто в межах висвітлення загальної теми структури державного апарату, як зокрема, у праці Н. Єрошкіна [4]. З 90-х років відбувається активізація розвитку ряду напрямків вітчизняної історії, таких як: регіональна історія та історія установознавства [5]. У межах даних напрямків формуються дослідження питань історії адміністративного устрою Наддніпрянської України, зокрема, таких авторів як: В. Орлика [6], В. Шандри [7], Р. Жвалюка [8] та інших. Дослідники також приділяли увагу вивченню спеціалізованої фінансово-адміністративної установи – казенної палати, що займала ключове місце у системі управління Російської імперії з кінця XVIII століття.

Землі Наддніпрянської України наприкінці XVIII ст. були підвладні Російській імперії. Внаслідок цього українці були позбавлені будь-якої можливості самостійно творити свою долю. Це поширювалося на всі сфери господарського життя, зокрема, на фінансово-кредитні відносини. Тому будь-яка економічна реформа, яку здійснював російський уряд, поширювалася безпосередньо на ту територію українських земель, що перебувала у складі Російської імперії.

За для ефективного керування потоками державних фінансів на місцях було створено спеціальний адміністративно-фінансовий губернський орган – казенну палату [9].

У кінці XVIII – на початку XIX століття казенні палати були ключовою ланкою у сфері фінансового управління Російської імперії, покликаною накопичувати фінансові ресурси та розподіляти їх на місцевому рівні. Також казенна палата повинна була стежити за повнотою та своєчасністю надходження імперських доходів. До обов'язків палати входило щорічне зведення реєстру про доходи кожного повіту в губернії та направлення цих відомостей до Державного казначея. Тож, із самого початку свого існування

казенна палата отримала широкий спектр функцій фінансово-господарського характеру. Протягом певного часу їм навіть було підпорядковано митниці на територіях губерній (відповідно до указу 31 грудня 1779 р. [10]). Так, Васильківська прикордонна митниця була підпорядкована Київській казенній палаті.

Ліквідація української автономії на Лівобережжі супроводжувалося і започаткуванням місцевих установ кредиту Російської імперії, що стало основою для створення єдиної загальноімперської фінансової системи. Так, згідно з указом від 1781 року на українських землях були створені перші контори Асигнаційного банку: Київська, Харківська та Ніжинська [11]. Контори мали статутний капітал у розмірі 200 тис. руб. Вони вели розмін металевих грошей на паперові й навпаки. Також контори могли видавати асигнації. Надходження коштів до банківських контор здійснювалося із казенних палат. Крім цього, палати здійснювали нагляд за своєчасним надходженням доходів до бюджету та витрачанням коштів у межах асигнувань, передбачених для губернії.

Казенні палати мали у фінансовому підпорядкуванні повітові казначейства, які на чолі з повітовими казначеями надсилали кошти до палат, отримані в результаті проведення різних зборів з населення. Повітові казначейства рапортували про обсяг і суми зібраних коштів по повітах, а казенна палата їх приймала та зараховувала до дохідної частини [12].

Слід звернути увагу на те, що влада розширювала сферу контрольних обов'язків казенної палати у фінансовій сфері. Так, сенатським указом у 1810 році казенну палату уповноважено здійснювати щомісячний контроль у губернських містах за станом грошової скарбниці, винним та соляним капіталом [13]. У 1827 році Казенна палата отримала право вимагати від губернських правлінь усі документи (зокрема й настільні реєстри), коли в цьому виникне необхідність [14]. Як бачимо, такі повноваження дали можливість контролювати фінансові операції на найвищому рівні в губернії.

Незважаючи на покладену на казенні палати місію збереження дохідної частини бюджету Російської імперії, нерідко траплялися випадки привласнення коштів, зловживання службовим становищем, нецільове використання фінансових ресурсів [15; 16]. Ці моменти свідчать про недосконалість системи фінансового управління на губернському та повітових рівнях, що супроводжували діяльність казенних палат протягом всього періоду існування.

Але проблеми несвоєчасної сплати платежів та ухиляння від податків побутували серед населення. Також зустрічалися випадки використання підrobних платіжних засобів. Так, у протоколах засідань Київської казенної палати середини XIX століття зустрічаються рапорти Васильківського Земського Суду щодо факту відсилки до Київського губернського правління фальшивого срібного рубля [17].

На основі вищезазначеного можна стверджувати, що процеси поширення загальноімперського фінансового та митного законодавства супроводжувалися запровадженням нових адміністративних структур. Створення урядом спеціальних губернських установ для контролю доходів та витрат на місцях, казенних палат, було спробою побудови адміністрації із фінансово-обліковими функціями. Ввесь потік грошових ресурсів здійснювався через казенні палати. Повітові казначейства накопичували фінансові ресурси у повітах, надсилаючи їх до казенних палат, а ті, в свою чергу, розподіляли дохідну частину на видатки губернії. Слід відмітити, що непоодинокими траплялися випадки казнокрадства та підробки грошей, які говорять про наявність певних проблем в управлінні фінансової системи Російської імперії.

Література:

1. Скалковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. – Одесса: Городская типография. – 1838. – 256 с.
2. Толпыгин М., Сахарная промышленность от основания её до настоящего времени. – К. – 1894. – 14 с.
3. Янжул И. Основные начала финансовой науки. Учение о государственных доходах, Санкт-Петербург. – 1895. – 532 с.
4. Ерошкин Н. Очерки истории государственных учреждений дореволюционной России, Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства Просвещения РСФСР. – 1960. – 396 с.
5. Шандра В. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. – К. – 427 с.
6. Орлик В. Казенні палати в системі фінансового управління Російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії) // Український історичний журнал. – 2003. – № 2 (449). – С. 66-73.
7. Шандра В. С. Адміністративні установи Правобережної України кінця ХУІІІ – початку ХХ ст. у російському законодавстві: джерелознавчий аналітичний огляд. – К., 1998. – 98 с.
8. Жвалюк В. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: Організаційно-правові засади діяльності. – К.: Атіка, 2001. – 161 с.
9. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1. – Т. 20. – № 14392.
10. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1. – Т. 20. – № 14957.
11. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1. – Т. 21. – № 15275.
12. ДАКО. – Ф. 280, оп. 200, арк. 24-25.

13. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1. – Т. 31. – № 24265.
14. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2. – Т. 2. – № 854.
15. ДАКО. – Ф. 280, оп. 175, спр. 366 а, арк. 16-16 зв.
16. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1. – Т. 24. – № 18176.
17. ДАКО. – Ф. 280, оп. 1, спр. 40, арк. 308-308 зв.

Орлик Світлана

**НУМІЗМАТИЧНІ ТА БОНІСТИЧНІ ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ
ІСТОРІЇ ГРОШОВОГО ОБІГУ В ГАЛИЧИНІ Й БУКОВИНІ ПІД ЧАС
РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

**NUMISMATIC AND BONISTIC SOURCES OF STUDY OF THE
HISTORY OF THE MONETARY CIRCULATION IN GALICIA DURING
THE RUSSIAN OCCUPATION IN WWI**

Цього року минає 100 років від часу завершення Першої світової війни. Однією з малодосліджених проблем Великої війни є російська окупація Галичини й Буковини, які входили до складу Австро-Угорської імперії, особливо це стосується різних складових фінансової політики окупаційного режиму. Питання особливостей грошового обігу на Буковині за період 1914 – 1918 рр. певною мірою розкрито у наукових статтях О. Огуя [1-2]. Автор акцентував увагу на проблемах грошового обігу в період російської окупації на Буковині, зокрема, звернув увагу на випуск сурогатних грошей і спроби випуску чернівецьких бон, розглянув питання несприйняття місцевим населенням «нелюбого рубля» та виникнення «розмінної кризи» внаслідок нестачі розмінної монети. Вчений також зупинився на розгляді заходів російської окупаційної влади, що проводилися для встановлення примусового курсу рубля стосовно австрійської крони.

У дисертаційному дослідженні Г. Марковецької слід відмітити, що в цілому, при позитивній характеристиці роботи, викликає подив твердження дисертантки про те, що «у період розмінної кризи населення Росії почало використовувати стихійно поштові марки як дрібні гроші» [3, С. 15], адже використовувалися не поштові марки, а спеціально надруковані грошові знаки, які мали назву «розмінні марки». При цьому використання таких розмінних марок не можна вважати стихійним, оскільки воно було примусовим, а от населення психологічно не сприймало їх як гроші.